

ПОЗИТИВНА ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ: МЕТОДОЛОГІЧНІ, ТЕОРЕТИЧНІ І ТЕХНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

Постановка проблеми. Освітній процес у школі – це, насамперед, взаємодія педагога (вчителя, вихователя, фасилітатора) та учня (учнів), а також учнів між собою, що характеризується змістом, рівнем організованості, мотивами включення та результатами. У будь-якій міжособистісній взаємодії проявляються дві протилежні тенденції: 1) співробітництво (підтримка, сприяння, кооперація, пристосування, згода); 2) протидія (протидія, суперництво, конкуренція, опозиція, конфлікт) [1; 2; 5; 6; 7; 10]. Очевидно, що педагогічна взаємодія має бути позитивною, але в реальній практиці поширена і негативна взаємодія. Конструктивність чи деструктивність взаємодії зумовлена особистісними, соціальними і духовними чинниками [1; 2; 3; 4].

Мета статі: охарактеризувати особливості позитивної педагогічної взаємодії та проаналізувати її методологічні, теоретичні і технологічні засади.

Виклад основного матеріалу. Методологічно можливість і доцільність практикування вчителем позитивної педагогічної взаємодії обґрунтовується такими світоглядними засадами:

По-перше, філософським обґрунтуванням безцінності кожної людини (учня, педагога) як єдиної і неповторної, яка не може бути засобом, а бути лише метою, є особистістю, а не річчю [1; 5; 6; 8; 9]. Відтак, кожна дитина незалежно від актуальних її особливостей має свою власну гідність, і ніхто не має права посягати на неї. Це ж стосується і педагога як особистості та як фахівця в очах учнів та інших учасників освітнього процесу.

Гідність учня зумовлена його неоціненністю, неповторністю та унікальністю [3; 4; 5; 7]. Педагог має усвідомити, що

конкретний учень не «проситься» у світ, незалежно від нього «одержує» (застає) готовими свої обставини життя (батька, маму, ситуацію життя, живе в умовах матеріального благополуччя чи у матеріальних нестатках, має проблемних батьків чи не має їх взагалі). Дитина до певного віку не відповідає за свої обставини та у зв'язку з цим має особливі потреби.

Звідси випливає морально-професійна вимога до педагога – незалежно від індивідуальних особливостей та обставин життя поважати кожного школяра, сприяти його щасливому самовідчуттю та розвитку. Для вихованця непересічне значення має його тепле прийняття, повага і любов, так само як для рослини необхідні сонячне проміння, тепло, ґрунт і вода.

По-друге, основою позитивної педагогічної взаємодії є любов до учнів. Втілена (дієва) любов вимагає від педагога відповідної поведінки, терпеливості, готовності іноді досить тривалий час очікувати на позитивні зміни, коли учень є центром уваги, піклування, що супроводжується жестами поваги, захисту, опіки. При цьому слід врахувати специфіку ціннісних орієнтацій школярів зумовлену віковими особливостями, рівнем фізичної, психологічної, соціальної, моральної та духовної зрілості та особливостями освітнього простору. За такого ставлення умов учень сам піддається впливові педагога, з легкістю слухає, вірить йому, виконує його вказівки, відкритий до любові і прагне змінюватися та зростати у позитивному напрямі, прагне долати власні негативні властивості та позбуватися деструктивних цінностей та звичок поведінки, на що й очікує наставник.

Звичайно, реалізація вчителем позитивної взаємодії вимагає від нього затрати великих особистісних ресурсів і мотивації. Наші тривалі емпіричні дослідження показують, що для реалізації такого типу взаємодії педагог має, по-перше, володіти здоровою в духовному, моральному, соціальному, психологічному, психічному та тілесному планах особистістю, в чому він звичайно має бути зацікавлений сам; по-друге, мати покликання до педагогічної діяльності, що виражається у постійному особистісному та

професійному розвитку, володінні професійними здібностями та мотивами особистісної та професійної самореалізації в освітньому процесі, потребу у власному розвитку, бути готовим виправляти та пробачати помилки як власні, так і учнів; по-третє, педагог має володіти здоровим стилем педагогічної діяльності. Такі особистісні та професійні орієнтації педагога приносять йому духовне, моральне і психологічне задоволення, економлять його ресурси в майбутньому, попереджують емоційне, професійне та особистісне вигорання, а також мають велику соціальну користь.

У сфері освіти є традиція, що як правило, вимоги ставляться до однієї сторони педагогічної взаємодії – вчителя і не ставляться відповідні вимоги до учнів, колег, адміністрації школи та батьків, які нерідко не підтримують методологію такої взаємодії. Відтак, педагогу необхідно бути готовим нейтралізувати деструктивні впливи педагогів з іншими настановами щодо взаємодії з учнями, які працюють з даними учнями та їх батьків, а також заручитися підтримкою адміністрації школи та педагогічного колективу шляхом аргументації своєї позиції.

В основі позитивної педагогічної взаємодії є духовно-моральне ставлення педагогів до учнів, учнів до педагога та учнів один до одного. У ній реалізуються духовні, моральні, позитивні соціальні та психологічні цінності, прагнення до всебічного самопізнання і взаємопізнання, самореалізації, намагання взаємодіяти за законами любові, добра, істини, гармонії, краси і миру, розуміння сенсу життя як творення добра іншому, діяння на його благо.

Конкретно позитивна взаємодія педагогів та учнів та учнів між собою спрямована на:

- 1) духовно-моральний розвиток учнів (духовних і моральних почуттів та якостей: милосердя, чуйність, доброта, любов, свобода та відповідальність, позитивне ставлення до індивідуальних особливостей (інакшості) тощо);

- 2) передбачає духовно-моральну позицію педагога щодо учнів, учнів щодо педагога та учнів щодо один одного;

3) культивування та оволодіння духовно-моральною поведінкою (допомога у навчанні і розвитку, добра воля, духовна розсудливість, готовність служити людям і батьківщині);

4) цілеспрямоване забезпечення становлення і розвиток здорової особистості (оволодіння фундаментальними особистісними здатностями; сильним, здоровим і розвиненим я, оволодіння мотивами високоморальної поведінки, становлення громадянина і патріота України);

5) оволодіння життєвими компетенціями (ставити та реалізувати життєві цілі, мати життєві плани, досягати позитивних результатів тощо);

6) засвоєння знань, оволодіння практичними вміннями та навичками.

У технологічному плані позитивна педагогічна взаємодія передбачає: 1) реалізацію діалогу (полідіалогу, різнорівневого діалогу) як можливості усім учасникам говорити і слухати, повідомляти про свої почуття, потреби, очікування, а також бути готовим зрозуміти почуття, потреби, очікування вчителем учнів, учнів вчителя та учнів один одного; відкритість на іншого, здійснення дієвої (милосердної) любові;

2) володіння культурою спілкування (спілкування з позиції конкретного іншого, взаємна уважність, уміння зважати, прагнути зрозуміти думку іншого, бути лагідним, якомога частіше посміхатися, висловлювати схвалення, заохочення, толерантно і безпечно відстоювати свою позицію тощо;

3) забезпечення особистісної та суб'єктної активності усіх учасників взаємодії, стимулювання учнів допомагати один одному під час виконання навчальних завдань, проведенні виховних заходів та виконанні розвивальних вправ, коли освітній процес, окрім іншого, передбачає взаємонавчання, взаємовиховання, взаєморозвиток;

4) забезпечення позитивних результатів взаємодії (розвиток особистості учнів, оволодіння знаннями, вміннями та навичками);

5) постійне врахування індивідуальних особливостей учнів, а учнями індивідуальних особливостей педагога, підтримуюче, толерантне і терпеливе ставлення до цих особливостей;

б) подолання моральних, соціальних і психологічних бар'єрів між педагогом та учнями, між самими учнями, коли в центр уваги є особистість, її гідність, совість та щирість.

Однією з умов реалізації позитивної педагогічної взаємодії є спеціальна підготовка учнів до неї, що передбачає уже з першого контакту вчителя з учнями постановки вимог:

1) кожному учневі вбачати цінність та гідність кожного однокласника, незалежно від його індивідуальних особливостей та життєвої ситуації;

2) пояснювати учням доцільність позитивної взаємодії для нього особисто, для інших учнів, для педагога;

3) сприяння оволодіння школярами навичками позитивної взаємодії (щирість, діалогічність, орієнтація на позитивне тощо).

Практика показує, що якщо такі вимоги ставити до учнів з першої зустрічі, послідовно, наполегливо і терпеливо домагатися дотримуватися їх та знаходити підтримку спочатку з боку окремих учнів, яким ці вимоги є близькими для їх особистості, а з часом їх стає більше, актуалізуючи процеси взаємонавчання, взаєморозитку та взаємовиховання, то можна досягти позитивного результату. Це означає, що позитивна педагогічна взаємодія має свою «конституцію», в дотриманні якої зацікавлені усі учасники.

Висновки. Відтак позитивна педагогічна взаємодія – цілісна система, що ґрунтується на засадах поваги гідності учнів та педагогів, на особистісному і професійному ресурсах останнього та реалізує завдання ефективного засвоєння учнями знань, оволодіння практичними компетенціями необхідними для життєдіяльності, виникнення адекватних мотивів та прояв зусиль до духовного, морального, соціального і психологічного вдосконалення, передбачає реалізацію духовних здатностей, моральних норм, правил

і звичок у поведінці, забезпечує виникнення інтерес до саморозвитку, самонавчання і самовиховання та їх реалізацію.

Позитивна педагогічна взаємодія зорієнтована на підтримання гідності кожного учня та педагога через творення любові, добра, свободи та відповідальності, підтримку, толерування, терпеливість до індивідуальних особливостей, ставлення до учня як суб'єкта власного самонавчання, самовиховання і саморозвитку, створення умов для морального самоствердження, самореалізації та самовизначення особистості, встановлення особистісно-особистісних, а не тільки суб'єктно-суб'єктних чи навіть суб'єктно-об'єктних стосунків та нейтралізації деструктивних впливів. Культивування в освітньому процесі позитивної педагогічної взаємодії підвищує ефективність навчання, виховання і розвитку школярів, попереджує емоційне, професійне та особистісне вигорання педагогів завдяки їх орієнтації на власну гідність та має значущий соціальний та економічний ефекти

Список використаної літератури

1. Аткинсон М., Чойс Рае Т. Мастерство жизни: внутренняя, динамика развития. – М.: Альпина Паблишер, 2012.
2. Джонсон Девід В. Соціальна психологія: тренінг міжособистісного спілкування / пер. з англ. В. Хомика. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. 276 с.
3. Методическое пособие по психосоциальной поддержке школьников, родителей, учителей в кризисных ситуациях. – ВСМОО «Християнська асоціація молодих людей України» (УМСА України). – 2015. 312 с.
4. Мешко Г.М., Мешко О.І. Професійне здоров'я педагога як об'єкт діяльності шкільної психологічної служби // Психолог. – 2007. – № 36 (276).
5. Мур, Томас. Піклування про душу: як сповнити глибиною і сенсом щоденне життя / пер. з англ. Ольга Демиденко; за фах. ред. Дмитра Залевського і Олега Фешовця. Львів: Видавництво "Астролябія", 2020. – 448 с.
6. Патрик Нулленс, Рональд Миченер. Многомерная этика. Нравственное богословие в контексте постмодернизма – К.: Книгоноша, 2015. – 304 с.
7. Пезешкиан Н. Психотерапия повседневной жизни – М.: Прогресс, 1995.
8. Савчин, М.В. Духовна парадигма психології: монографія / Мирослав Савчин. – К.: Академвидав, 2013. – 224 с.
9. Савчин, М.В. Методології психології: монографія / Мирослав Савчин. – К.: Академвидав, 2013. – 224 с.
10. Хокинс Д. Сила и насилие: скрытые мотивы человеческих поступков. – СПб.: Весь, 2010. 386 с.